

บทที่ 7

ความรุ่งโรจน์ของนครรัฐและโรงเรียนแห่งเฮลลัส

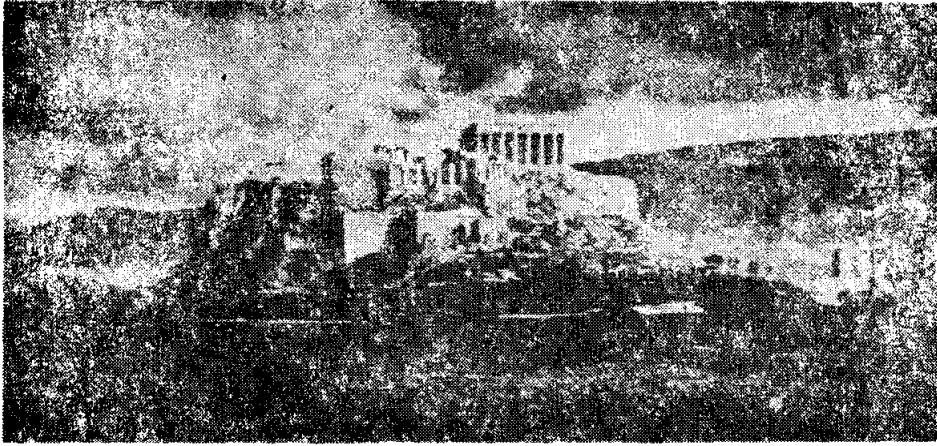
1. สมัยที่นครรัฐเจริญรุ่งเรืองที่สุด

เมื่อเอเธนส์เสื่อมลงนั้น ความเจริญในด้านอารยธรรมของกรีกก็ดูเหมือนจะสิ้นสุดลงด้วยและไม่มีโอกาสกลับฟื้นขึ้นมาอีกเลย หลังจากสมัยที่สปาร์ตาได้เป็นรัฐผู้นำจนถึงสมัยของธีบีสจะมีสภาพเป็นเพียงการรักษาตัวเองไว้เพื่อรอความเป็นใหญ่ของมาซิโดเนีย อารยธรรมเฮลเลนิกได้แพร่ขยายไปครอบคลุมดินแดนเลอวังต์ และดินแดนอื่น ๆ ของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ในภาคตะวันออก เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมจนกลายเป็นอารยธรรมรูปแบบใหม่ที่เรียกว่าอารยธรรมเฮลเลนิสติก อารยธรรมเฮลเลนิกจึงอาจจะคงอยู่ได้ในลักษณะแฝงในรูปแบบอารยธรรมใหม่ดังกล่าวมาแล้วแต่เอเธนส์กลับไม่มีโอกาสได้ฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเลย

ในช่วงศตวรรษที่ 4 จึงจัดว่าเป็นสมัยแห่งความเสื่อมของการปกครองตามแบบนครรัฐ ลักษณะ “polis” ที่จัดว่าเป็นชุมชนสมบูรณ์แบบที่สุดของการเมือง¹ ซึ่งในที่นี้จะย้อนกล่าวถึงเพื่อความเข้าใจในการศึกษาเรื่องของอารยธรรมกรีกคือ

ย้อนหลังไปเมื่อประมาณ 800 B.C สังคมหมู่บ้านในสมัยของโฮเมอร์ก็คือระบบโคตรตระกูล (clan) ที่จะเริ่มขยายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นเพราะความจำเป็นในการป้องกันตนเอง มีการสร้างอะโครโพลิส และป้อมคูเมือง มีคณะผู้ปกครองสถาบันทั้งหมดทำให้เกิดเป็นรูปนครรัฐขึ้นเกือบจะทุกดินแดนในโลกเฮลเลนิก เช่น เอเธนส์ ทีบีส และเมการา รวมไปถึงดินแดนกรีกบนฝั่งเอเชียน้อย นครรัฐเหล่านี้มีความแตกต่างกันทั้งในด้านจำนวนเนื้อที่และประชากร สปาร์ตามีเนื้อที่มากกว่าสามพันตารางไมล์ และเอเธนส์ หนึ่งพันหกสิบตารางไมล์ ขยายเนื้อที่ออกไปจนรวมนครรัฐอื่นที่มีเนื้อที่น้อยกว่า 100 ตารางไมล์ ประชากรประมาณ 400000 คนเป็นอย่างมาก

¹ ในตอนต้นสมัยอาณาจักรโรมันก็เป็นตัวอย่างการรวมแบบนี้เหมือนกัน รวมถึงนครต่าง ๆ ทางภาคเหนือและภาคกลางของอิตาลี ในสมัยกลางก็มีรูปแบบไม่ต่างกัน

ลักษณะการรวมกันเป็นนครรัฐนี้ถือว่าเป็นการรวมที่ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดของกรีกโบราณ ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดทั้งในด้านการสร้างควมยิ่งใหญ่และการเริ่มจุดอ่อนของกรีกในขณะเดียวกัน เนื่องจากเป็นสาเหตุเบื้องต้นอันสำคัญที่ทำให้กรีกถูกแบ่งออกเป็นนครรัฐหลายนครรัฐ แต่ละนครรัฐรวมกันในลักษณะเดียวกับชาติรัฐ (state) มีใจกลางสำคัญของนครรัฐคือโพลิส ซึ่งอริสโตเติลให้นิยามว่า “มนุษย์ก็คือสัตว์การเมือง” ทั้งนี้เพราะความเป็นมนุษย์นั้นมี 2 ลักษณะคือ

1. พวกที่เกิดมาท่ามกลางความป่าเถื่อน ไม่ได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกหรืออยู่ภายใต้เผด็จการของผู้มีอำนาจเพียงคนเดียว

2. พวกที่สามารถรวมกันอยู่ได้อย่างดีภายในนครรัฐ

อริสโตเติลถือว่าพวกแรกที่เกิดมานั้นเพื่อรับใช้ และพวกที่สองเป็นพวกที่เกิดมาเพื่อดำรงชีวิตอันสูงส่งภายในนครรัฐคือชุมชนชนที่สมบูรณ์ตามลำดับคือ

1. สังคมพื้นฐานประกอบด้วยสามี ภรรยา นาย และทาส เรียกว่า family หรือ “oikia”

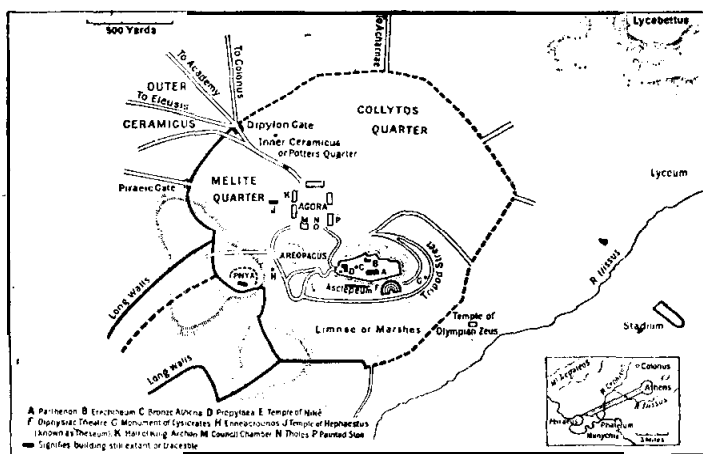
2. หมู่บ้าน (home) ยกย่องผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นประมุข

3. ชาติรัฐ (state) หรือที่เรียกว่า “Perfect Community” (polis)

ดังนั้นเรื่องราวของที่ควรพิจารณาก็คือ เรื่องของครอบครัว ของนคร และลักษณะ “เอกภาพ” ที่แต่ละรัฐต่างมีจนทำให้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ได้ ภายในแต่ละนครรัฐจะมีที่สำคัญสองแห่ง คือบริเวณที่สูงที่สุดของนครรัฐคือโพลิส หรือคือบริเวณ “เมืองสูง” มีหอคอยมีพระราชวัง และสิ่งก่อสร้างสวยงามอื่น ๆ ส่วนบริเวณต่ำที่สุดก็คือ “asty” “เมืองต่ำ” บริเวณนี้จะเกิดมีความสำคัญมากขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรมและการค้า ซึ่งต่อมาความหมายของคำว่า asty ก็เปลี่ยนไปเป็นว่าคือสถานที่ที่มีการสร้างตลาด (ส่วนใหญ่จะอยู่บนที่ราบ)

อย่างไรก็ตาม คำว่า polis ก็คือบริเวณที่เป็นป้อมปราการหรือศูนย์ความปลอดภัย ผู้ชนะหรือผู้ครอบครองจะใช้เป็นสถานที่สำหรับจับตาดูความเคลื่อนไหวของพวกเซอร์ฟซึ่งทำการไถหว่านอยู่บนพื้นดิน

ส่วนประกอบของนครรัฐหรือความจำเป็นประการแรกที่สุดของนครรัฐก็คือ “การป้องกันตนเอง” (self-defense) ทำให้ต้องสร้างเมืองบนที่สูง ส่วนใหญ่จะมี acropolis ประจำอยู่นครละ 1 แห่งแต่บางนครก็อาจจะมีมากกว่าหนึ่ง อริสโตเติลสนับสนุนว่าการป้องกันตนเอง โดยมีจุดบัญชาการอยู่ที่อะโครโพลิสนั้นเหมาะสมเฉพาะสำหรับการปกครองระบอบกษัตริย์ชาติปไตยและคณะธิปไตย สำหรับประเทศประชาธิปไตยแล้วนิยมการสร้างป้อมค่ายอยู่บนที่ราบมากกว่า ถ้าไม่ไวใจเพื่อนบ้านก็ต้องสร้างกำแพงเมือง ถ้าไวใจเพื่อนบ้านได้ก็ไม่จำเป็นต้องสร้าง

MAP OF ANCIENT ATHENS

ระบอบการปกครองในนครรัฐนั้นจะเริ่มจากหน่วยโคตรตระกูล (clan) หลายโคตรตระกูลรวมกันเป็นภราดรภาพ brotherhood หลายภราดรภาพกันเป็นเผ่าพันธุ์ (tribe) มีหัวหน้าเผ่าซึ่งต่อมาจะขยับฐานะขึ้นเป็นกษัตริย์ที่ดีและในบางครั้งก็อาจจะเป็นเผด็จการ ในบางโอกาสประชาชนก็จะช่วยกันกำจัดทรราชย์ สถาปนากการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้น

ในวรรณคดีของโฮเมอร์นั้น โพลิสเป็นปราการป้องกันเริ่มแรก พระเจ้า มนุษย์ และสัตว์ถูกผูกพันเข้าด้วยกันอย่างแนบแน่น ด้วยความผูกพันทางสายโลหิตซึ่งมีสภาพความสัมพันธ์เริ่มต้นจากหน่วยย่อยคือครอบครัวจนถึงโคตรตระกูลมีความเสมอภาคกันฉันเพื่อนที่มีกรแลกเปลี่ยนสนทนากันอีกด้วย

ลักษณะเด่นของโพลิส ถือกันว่าการรวมกันของกรีกนั้นมีใช่การรวมกันตามหน่วยการเมืองเนื่องจากความรักชาติของคนในนครรัฐนั้นมีลักษณะเป็น “เพื่อนนครรัฐ” มากกว่า “เพื่อชาติรัฐ”

กล่าวคือถือว่าทุกคนควรร่วมกันเหนือพวกปาเถื่อนโดยรอบ ด้วยเหตุนี้การร่วมกันทางการเมืองจึงไม่ใช่เรื่องจำเป็นในประวัติศาสตร์กรีกตอนต้นโพลิสมีสภาพเป็น

1. สหภาพแห่งชีวิตอารยะและเสรีภาพทางการเมือง
2. สิ่งที่แสดงว่าความเป็นกษัตริย์สมบูรณ์สิทธินั้นจำเป็นสำหรับชาวตะวันออก แต่สำหรับกรีกแล้ว ถือว่าความก้าวหน้าทางอารยธรรมมีความจำเป็นยิ่งกว่า เพราะการสร้างอารยธรรมก็คือการสร้างควมยิ่งใหญ่ของชาติ
3. กรีกเป็นพวกแรกที่แก้ปัญหาเรื่องการรวมวัฒนธรรมในสังคมย่อยมาจนสามารถรวมเป็นนครรัฐ ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองโดยเทวสิทธิของกษัตริย์ การแบ่งชั้นวรรณะ และระบบทาสของพวกตะวันออก

อย่างไรก็ดีเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับคำว่า “นครรัฐ” นั้น น่าที่จะอธิบายเพิ่มเติมคำว่า “city—state” ของ K.D.F. Kitto¹ ว่าอันที่จริงแล้วคำว่า “city—state” นั้นมีความหมายไม่ตรงกับในความหมายเดิมนัก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะโดยทั่วไปของนครรัฐนั้นมีได้เหมือนกับนครต่าง ๆ เท่าที่รู้จักโดยทั่วไป รวมทั้งยังมีคุณลักษณะที่ยิ่งใหญ่กว่า “รัฐ” ด้วยซ้ำไป ด้วยเหตุนี้การเรียนเรื่องของโพลิสนั้น จึงต้องใส่ใจเป็นพิเศษเพื่อจับจุดได้ง่ายเข้า โดยอาจศึกษาเพิ่มเติมในแง่ต่อไปนี้คือ

1. ขนาด (size) ปรากฏในหนังสือ Republic ของเพลโต และ Politics ของอริสโตเติลว่านครในอุดมคตินั้นควรมีประชาชนประมาณ 5,000 คน และอริสโตเติลสรุปว่าควรจะเป็นขนาดที่ประชาชนแต่ละคนมีโอกาสรู้จักกันได้ พลาโตคิดถึงโพลิสโดยถือตามขนาดของโพลิสกรีก กล่าวคือรัฐไหนมีคนน้อยกว่า 5,000 คน ก็ถือว่ามีขนาดเล็กมาก ส่วนอริสโตเติลก็แทรกอารมณ์ขันว่าคงไม่มีรัฐไหนที่มีประชากรน้อยกว่า 10 คน เพราะคนจำนวนแค่นั้นย่อมไม่อาจป้องกันตัวเองได้ และโพลิสที่มีประชากรถึง 100,000 คน ก็มากเกินไป เนื่องจากไม่สามารถจัดการปกครองได้อย่างเหมาะสม อันนี้ไม่ได้คิดในแง่ที่ว่า ประชาชน (citizens) ที่เป็น “master class” เป็นเจ้าของปกครองพวกทาสเป็นพัน ๆ คน แต่จะนับเฉพาะชาวกรีกที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีทาสสัก 1 คน อริสโตเติลกล่าวว่าก็ควรมีประชาชน 100,000 คน ถ้าชาวกรีกแต่ละคนจะมีภรรยา 1 และลูก 4 คน รวมด้วยทาสจำนวนหนึ่ง และผู้ที่พึ่งพาอาศัยด้วยก็จะรวมประชาชนเป็นประมาณ 1 ล้านคน แต่โดยแท้จริงแล้วมีอยู่เพียงสามโพลิสเท่านั้นที่มีประชากรเกิน 20,000 คนคือซีราคิวส์ อะครากอสหรือเยอเยนตี ในซิซิลีและเอเธนส์ ในตอนเริ่มต้นสงครามเพลอปอนเนเซียนั้น อັตติกา

¹ K.D.F.Kitto, *The Greeks* (London:Penguin Books Ltd., 1951, หน้า 64—67

มีประชาชนประมาณ 350,000 คน ครึ่งหนึ่งเป็นชาวเอเธนส์ สิบส่วนเป็นพวกเสรีชน และส่วนที่เหลือคือทาส สำหรับสปาร์ตาและลาซิเดมอนมีประชาชนน้อยกว่านี้แต่มีเนื้อที่ประเทศมากกว่าคือประมาณถึง 3,200 ตารางไมล์

2. เป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยโพลิส ในสภาพที่สามารถมองเห็นโพลิสอย่างเด่นชัดแก่ตา เห็นห้องนาว่าสมบูรณ์หรือไม่ ทราบว่าเขตแดนถึงที่ใด จุดใดเข้มแข็ง แม้แต่ใครจะลุกขึ้นปฏิวัติก็สามารถคาดหมายได้ ผิดกับในสมัยปัจจุบันที่เมื่อจำนวนประชากรมากขึ้นทุกอย่างก็ต้องเป็นการแบ่งงานกันทำและแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบด้วย

3. อริสโตเติลกล่าวว่า “มนุษย์คือสัตว์การเมือง” ซึ่งมีความหมายว่ามนุษย์นั้นคือสัตว์สังคมที่อยู่ร่วมกันโดยมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โพลิสคือสถานที่แห่งเดียวที่มนุษย์จะสามารถประจักษ์ถึงความสามารถทางจิต ทางศีลธรรมและปัญญาของตนเองได้ หรืออาจสรุปว่าโพลิสก็คือ

“ชุมชนซึ่งอยู่ร่วมกันโดยมีความผูกพันกันทางสายโลหิต ทั้งโดยความเป็นจริงหรือเพื่อการขยายครอบครัวให้กว้างขึ้น อาจจะมีการขัดแย้งกันบ้างในชุมชนก็ถือเสียว่าเป็นความขัดแย้งในครอบครัวใหญ่ขึ้นเท่านั้นเอง”¹

ชาวกรีกทุกคนมีสภาพเหมือนอยู่ในที่โล่งโดยการพุ่งสายตาไปที่จุดเดียว คือที่อะโครโพลิสมองเห็นทิวเขาทิวเดียวกัน และทะเลแห่งเดียวกัน

4. โพลิสก็คือศูนย์ปกติแห่งชีวิตของชาวกรีก
5. มีชีวิตจิตใจเป็นตัวของตัวเอง กล่าวถึงในแง่ของ
 - ก. ทัศนแห่งจิต
 - ข. สังกัปป์ทางปัญญา
 - ค. กรอบของการเมือง

โพลิสจะมีส่วนสร้างกระแสนต่อไปนี้ คือ การสร้างลักษณะรวมที่เป็นตัวของตัวเองในแต่ละนครรัฐ มีกฎหมายของตัวเอง ประชาชนมีสิทธิเสมอภาคกันโดยผ่านสภาประชาชน เป็นต้น

สรุปง่าย ๆ คือนครรัฐนั้นหมายถึง “ชุมชนทางการเมืองที่สมบูรณ์แบบที่สุด” ประกอบด้วย

polis หมายถึงเมืองต่าง ๆ และบริเวณโดยรอบ

¹ Ludwig et. Schaefer et al. The Shaping of Western Civilization (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1967) p.105

acropolis คือศูนย์กลางชีวิตทางการเมืองของชาวเอเธนส์

agora คือสถานที่พบปะชุมนุมกัน

นอกจากนี้ก็มีความหมายของ A.H. Allcroft และ W.F. Mason ถือว่าเป็น "Village Community" ที่มีความสลับซับซ้อนและพัฒนาการถึงที่สุดคือมีตลาดร่วมและสถานที่พบปะ

กำเนิดของนครรัฐ เข้าใจว่าจะมีการพัฒนามาก่อนคริสตศตวรรษที่ 7 B.C. สำหรับสาเหตุที่เกิดขึ้นไม่อาจยืนยันได้แน่ แต่ก็อาจจะศึกษาได้จากสภาพภูมิประเทศของกรีกที่เป็นเกาะหลายแห่งและชายฝั่งทะเลเว้าแหว่ง อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดรูปการปกครองแบบนครรัฐนี้ได้ อีกประการหนึ่งก็คือการสร้างกำแพงเพื่อป้องกันตนเอง ในแง่ที่อาจถูกคุกคามจากประเทศเพื่อนบ้านได้ รวมทั้งตำแหน่งทางทหารก็กลายเป็นตำแหน่งของตนในฐานะพลเรือนด้วย เหตุผลประการที่สามก็คือเหตุทางศาสนา ซึ่งอาจจะสังเกตได้จากการแบ่งออกเป็นชาติพันธุ์ที่ดี โคตรตระกูลที่ดี หรือ "genos" นั่นก็เป็นการแบ่งตามลักษณะ การนับถือศาสนา และเหตุผลประการสุดท้ายก็คือเหตุผลทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความจำเป็นที่จะรวมกันเป็นนครรัฐ

ถ้านอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวนี้แล้วก็มีเหตุผลอีกประการเดียวคือ พวกกรีกอาจจะรับรูปแบบการปกครองแบบนครรัฐนี้จากพวกไมซีเนียนหรือเป็นอย่างดั้งเดิมของเผ่าพันธุ์ตนเอง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ก็ได้¹

ระบบการปกครองในรัฐต่างๆ ของชาวกรีก ในตอนปลายของยุคมีด กรีกก็เริ่มใช้ชื่อประเทศ และประชาชนของตนว่าเฮลลัส (Hellas) และเฮเลนส์ (Hellenes) เพราะเชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากบุคคลเดียวกัน คือ เฮเลน (Hellen) ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองคนแรกบนดินแดนเฮลลัส พวกเอเคียน ดอเรียน ไอโอเนียนและเอโอเลียน (Aeolians) นั้นเป็นชื่อลูกและหลานของเฮเลนนั่นเอง พวกกรีกรู้สึกภาคภูมิใจในภาษาของตนมาก และมีความรู้สึกเหยียดหยาม พวกที่ไม่ได้พูดภาษาเดียวกับตนว่า "คนป่า" (Barbarians) เช่นเดียวกับจีน แม้ชนชาติเหล่านั้นจะมีการศึกษาดีเท่าใดก็ตาม เช่น พวกอียิปต์ หรือฟินิเซีย เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการณกลับปรากฏว่าขณะเดียวกับที่พวกเฮเลนส์พยายามที่จะรวมกันเข้าเป็นกลุ่มเดียว อาณาจักรเฮลลัสเองกลับแตกแยกออกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย ในสมัยของอากาเมนนอนก่อนสมัยการรุกรานของพวกดอเรียนนั้น ดูเหมือนว่ากรีกเองก็ได้มีการเคลื่อนไหวที่จะรวมกันเข้าเป็นรัฐเดียว โดยมีไมซีเนเป็นรัฐผู้นำ แต่จนถึงศตวรรษที่แปดก่อนคริสตกาล เฮลลัสก็รวมกันไม่ได้ยังคงแตกแยกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย ไม่ว่าจะเป็นพวกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนคาบสมุทร หรือบน

¹ Marcel Dunan, Ed. Larousse Encyclopaedic of Ancient and Medieval History (New York Homlyn, 1974) หน้า 91

หมู่เกาะต่าง ๆ แต่ละรัฐก็จะถูกแบ่งแยกจากกันโดยมีที่ราบเล็ก ๆ คั่นกลางบ้าง หุบเขาบ้าง หรือส่วนหนึ่งของทะเลบ้าง ทำให้รัฐต่าง ๆ มีความโน้มเอียงที่จะแยกกันออกเป็นรัฐอิสระต่างก็สร้างบ้านเมืองและป้อมค่ายอันแข็งแรงที่เรียกว่า โพลิส (Polis)

คำว่าโพลิส (Polis) ในภาษากรีกนี้ ก็คือต้นของคำว่า “Politics” ซึ่งมีความหมายไม่เฉพาะแต่เมืองต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงอาณาเขตโดยรอบด้วย ประชาชนส่วนใหญ่ในแต่ละโพลิสมีอาชีพเป็นชาวนา ถ้าจะเปรียบเทียบกับนครกรีกโบราณเหล่านี้กับนครใหญ่ในปัจจุบัน นครต่าง ๆ ของกรีกก็นับว่าเป็นเมืองเล็กมาก ศูนย์กลางของนครรัฐก็คือบริเวณที่มั่นคงที่สุด เช่น Athenian Acropolis (มีความหมายว่า “เมืองสูง”) เนื่องจากส่วนใหญ่สร้างบนเนินสูงชันยากแก่การที่ศัตรูจะบุกรุกหรือจู่โจมได้โดยง่าย เมื่อนานวันเข้าราษฎรเพิ่มมากขึ้น การค้าก็เริ่มขยายตัวจนเกิดเป็นบริเวณใหม่ใกล้กับ Acropolis เป็นที่อยู่อาศัยของราษฎร เป็นที่พบปะชุมนุมและเป็นตลาดการค้า บริเวณใหม่นี้ชาวกรีกเรียกว่า Agora ซึ่งหมายถึงย่านการค้า บริเวณทั้งสองนี้ก็คือ Acropolis และ Agora กับบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ เมื่อรวมกันเข้าแล้วจัดว่าเป็นนครรัฐหนึ่ง

นครรัฐของกรีกกำเนิดในรัฐไอโอเนียนและค้อย ๆ ขยายขึ้นมาบนพื้นแผ่นดิน เจริญขึ้นเพราะความจำเป็นต้องร่วมกันในการป้องกันภัยจากศัตรู การค้าขายตัว และประการสุดท้ายธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ในขั้นต้นอยู่รวมกันเป็นหมู่เล็ก ๆ เช่น หมู่ของครอบครัวที่สืบมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน เรียกว่าโคตรตระกูล (clan) เมื่อหลาย ๆ โคตรตระกูลมารวมกันเข้าเป็นหมู่ใหญ่ เรียกว่า ภราดรภาพ (Brotherhood) และเมื่อมีหลายภราดรภาพเข้าก็รวมกันเป็นเผ่าพันธุ์ (Tribe) และเผ่าพันธุ์เหล่านี้ต่อมาก็เข้ามาอยู่รวมกันในนครรัฐ เกิดเป็นประเทศขึ้น

2. เอเชนส์ในฐานะโรงเรียนแห่งเฮลลัส

เนื่องจากในตอนต้นเมื่อกล่าวถึงสมัยของเพริคลีสนั้น ผู้เขียนได้กล่าวถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านงานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ศิลปการละคร และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าอันทำให้กรีกมีฐานะเป็นศูนย์กลางแห่งโลกอารยธรรมเฮลเลนิกแล้ว รวมถึงนักประวัติศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์กรีกด้วย เพราะฉะนั้นในการกล่าวถึงสภาพความเป็น “โรงเรียนแห่งเฮลลัส” นี้ ผู้เขียนจึงจะขอกล่าวถึงเฉพาะผลงานทางด้านปรัชญาเพียงอย่างเดียว เนื่องจากความเชื่อต่าง ๆ และแนวคิดแห่งปรัชญาของกรีกนั้นได้แสดงอย่างชัดแจ้งถึงสภาพสังคม การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ อันได้มีบทบาทสำคัญในการวางแนวคิดและความเชื่อมั่นแก่ชาวกรีกอย่างดีที่สุด

ปรัชญากรีกนั้นประกอบด้วยลักษณะเด่นคือมีความชัดเจน พยายามหาคำตอบจากธรรมชาติ เน้นปัญหาความจริงและการวิเคราะห์เพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญในชีวิต นอกจากนี้แม้จะมีจุดเริ่มเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 6 แต่ก็มีพัฒนาการที่สืบเนื่องยาวนานและแม้ในปัจจุบันก็ยังไม่ถือว่าเป็นเรื่องล้าสมัย

ปรัชญากรีกนั้นมีการเริ่มต้นที่ Milesian School ซึ่งมีสมาชิกคือชาวพื้นเมืองแห่งนครการค้าบนฝั่งเอเชียชื่อยคือไมเลตุส ปรัชญาของนครนี้จะเน้นทางด้านวิทยาศาสตร์และวัตถุคือพยายามอธิบายลักษณะกายภาพของโลก มีความเชื่อมั่นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนั้นอาจจะถูกลดลงหรือเปลี่ยนแปลงได้ สารวัตถุเริ่มแรกที่อุบัติขึ้นในโลกก็คือดาว สัตว์ พืช และคน และในทำนองเดียวกัน สิ่งที่เปลี่ยนไปแล้วก็อาจจะคืนสภาพกลับมาเป็นอย่างเดิมได้ บุคคลสำคัญในสมัยนี้ก็คือทาลีส (Thales) ผู้ตั้งโรงเรียนนี้มีความเชื่อมั่นว่า สารชนิดแรกที่สุดในโลกคือน้ำ ทาลีสเป็นชาวไอโอเนียนแห่งไมเลตุสมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ 624–546 อาจจะสรุปผลงานของท่านผู้นี้ได้ว่าเน้นความพยายามที่จะแสวงหาคำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

เฮราคลิตุส (Heracleitus) กล่าวว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและการแปรรูปเกือบทั้งสิ้น เหมือนของแข็งบางชนิดที่อาจจะละลายเมื่อถูกความร้อนเมื่อเป็นไอน้ำแล้วถูกความร้อนก็ระเหยเป็นไอน้ำ และไอน้ำก็อาจจะเหี่ยวไปด้วยไอต้นของความเย็น ดังนั้นไฟจึงเป็นสัจจะขั้นสูงสุด และการเปลี่ยนแปลงหรือการแปรรูปก็คือกฎของจักรวาล ทุกสิ่งมีการเคลื่อนไหวและมีการรวมตัวกัน เหมือนแม่น้ำที่จะไหลอยู่เสมอไม่มีใครที่จะเหยียบซ้าลงไปบนผืนน้ำผืนเดียวกันถึงสองครั้ง ความจริงและความรู้ที่มั่นคงจึงเป็นไปไม่ได้ เพราะสิ่งที่เราคิดว่าเป็นความจริงในชั่วขณะหนึ่งนั้น เมื่อมาถึงเวลาหนึ่งนั้นก็อาจจะไม่ใช่ความจริงในอีกเวลาต่อไปก็ได้¹

อแนกซิแมนเดส (Anaximandes) ยืนยันความคิดเห็นของเขาว่าไม่ใช่ น้ำ เท่านั้น แต่ยังมีธาตุอื่นใดที่ไม่มีวันอ่อนตัว และไม่มีวันสลายตัวได้ ที่ประกอบเข้าเป็นสิ่งต่าง ๆ ในโลก นักปราชญ์อีกท่านหนึ่งกล่าวว่า ธาตุแรกในโลกนี้คืออากาศ บุคคลผู้นี้ก็คือ อแนกซิแมนเนส (Anaximenes)

ต่อมาตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 6 ปรัชญาเมธีก็หันมาในแนวเปรียบเทียบเล็กการอธิบายเรื่องกายภาพของโลก แต่หันมาทางธรรมชาติของการดำรงอยู่ ความหมายของสัจธรรมและตำแหน่งของเทพในการวางแผนของสิ่งต่าง ๆ อาทิเช่น พวกพิทาโกรเรียน ซึ่งอธิบายปรัชญาในแบบศาสนา รวมทั้งพวกซอพิสต์ ในสมัยต่อมาก็มีแนวคำสอนที่เปลี่ยนแปลงไปอีกนั่นก็คือการเน้นในด้านที่

¹ Cyril E. Robinson, History of Greece. p. 170

จะช่วยให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิด หมายความว่า “ความรักในวิทยาการ” (love of knowledge) คือการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต พฤติกรรมของมนุษย์ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ รวมทั้งหลักสำคัญที่บรรยายถึงพฤติกรรมทั่วไปของมนุษย์ด้วย ชาวกรีกเป็นพวกแรกที่มีความสนใจในเรื่องเหล่านี้ และได้พยายามหาคำอธิบายถึงเรื่องเหล่านี้ตลอดเวลา แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยากแก่การตอบให้แจ่มชัดมาจนปัจจุบันนี้ก็ตาม

1. **เอแนกซาโกรัส (Anaxagoras)** เกิดปี 500 B.C. อธิบายว่า “โลกของสิ่งต่าง ๆ นั้นต้องอาศัยความรู้สึกรู้สึกที่เกิดจากประสบการณ์ แต่นักปรัชญาไม่อาจจะไว้วางใจความรู้สึกรู้สึกของสามัญมนุษย์ได้ จึงเพียงแต่ยอมรับฟังว่าเป็นความจริงอย่างหยاب ๆ เขามีความเห็นว่าสัญญลักษณ์แห่งการโต้ตอบของมนุษย์เท่านั้นที่อาจแทงทะลุถึงความจริง”

2. **โปรตากอรัส (Protagoras)** 481–411 B.C. ผู้วางโครงสร้างโรงเรียนของพวกเขาซอโฟคลีส และเป็นอาจารย์ของเพริคลีส เป็นเพื่อนของนักการละครผู้ยิ่งใหญ่ของเอเธนส์ คือ ซอโฟคลีส (Sophocles) และยูริปีดิส (Euripides) ความสนใจของโปรตากอรัสนั้นอยู่ที่ความสนใจในการตอบโต้ของมนุษย์ต่อปรากฏการณ์แวดล้อมของตน แทนการศึกษาเรื่องสัจธรรมสูงสุด เขาก็กลับคิดค้นเรื่องการที่จะจัดสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ในที่ของตนอย่างมีความหมาย จัดว่าโปรตากอรัสนี้เป็นนักปรัชญามนุษยธรรมคนแรกที่ถือว่า “มนุษย์คือเครื่องวัดทุกสิ่ง” มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้มีส่วนสะท้อนจากประสบการณ์ มนุษย์เท่านั้นที่ระวางสิ่งที่ควรระวัง มนุษย์เท่านั้นที่สามารถปรับภาวะแวดล้อมให้เป็นประโยชน์แก่ตน และ “ความหมาย” ของทุกสิ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับมนุษย์ที่จะตัดสินว่าให้หมายความอย่างไร¹

อย่างไรก็ดี ถ้าจะกล่าวโดยทั่วไปถึงแนวคิดปรัชญาที่กว้างขวางและเป็นที่น่าสนใจกันมากเหลือเกินนั้นก็คือในสมัยของเพริคลีส ซึ่งผู้ที่สนใจศึกษาส่วนใหญ่ก็คือนักศึกษา “educated class” พวกคนรวยจะเปิดบ้าน และทำห้องโถงเหมือนกับสมัย “ประเทืองปัญญาของฝรั่งเศส” ใครที่แสดงวาทะศิลป์ดีก็จะได้รับคำชมเชยเหมือนกับมีชัยชนะในสนามกีฬาโอลิมปิค จนถึงปี 432 B.C. “สงครามถ้อยคำ” ก็เริ่มเปิดร้อนจนถึงขั้น “รบกันด้วยดาบ” “Athenian minds” เป็นสิ่งที่ไม่มีความใคร่อยากเข้าใกล้ คนที่กลายเป็นเหยื่ออารมณ์อันนี้ยิ่งอย่างเต็มที่ก็คือ โซกราตีส (Socrates)

3. **ซอพิสท์ (Sophists)**² ในกรีกขณะนั้นมีคณะครูท่องเทียวทำการสอนไปตามที่ต่าง ๆ เรียกว่า “โซพิสท์” (Sophists) หรือคณะผู้รู้ (men of wisdom) พวกนี้เชื่อว่า “ความมีประโยชน์

¹ Edward Mcnall Burns, *Western Civilizations* (New York; W.W. Norton & Company Inc. 1963) pp. 161–162.

² sophistai = teachers of wisdom = ความหมายในปัจจุบันคืออาจารย์มหาวิทยาลัย

เป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง และไม่มีสัจธรรมสมบูรณ์ (absolute truth) ในโลก” พวกนี้มีความเชื่อถือในเรื่องประสบการณ์ในชีวิต และในบางพวกก็กล่าวเกินเลยไปถึงพระเจ้านครรัฐ รวมทั้งมาตรฐานพฤติกรรมของมนุษย์ที่ควรจะเป็นที่ยอมรับในสังคมด้วย

ซอพิสท์ที่มีชื่อเสียงปรากฏอยู่ก็มี โปรตาгорัส (Protagoras) จอร์เจียส (Gorgias) โปรดิคัส (Prodicus) ฮิปปีแอส (Hippias) และทราสิมาคัส (Thrasymachus) แนวสรุปความคิดของพวกซอพิสท์ก็คือ “การศึกษาที่เหมาะสมกับมนุษย์ก็คือการศึกษาคน” มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเห็นแก่ตัว ไม่ชอบรวมกันเป็นสังคม และไม่มีความเท่าเทียมกันในเรื่องกำลัง ดังนั้นการที่รัฐเกิดขึ้นไม่ใช่ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ แต่มีรากฐานมาจากอำนาจ ผลที่ตามมาคืออำนาจทางการเมืองที่มีจุดหมายคือความเห็นแก่ตัวของผู้ปกครองแฝงอยู่ และ

ในด้านกฎหมายก็ถือว่า

“กฎหมายที่มีอยู่อาจเป็นข้อตกลงในระหว่างผู้ที่แข็งแรง เพื่อจะใช้กดขี่ผู้ที่อ่อนแอ เพื่อป้องกันตนเองจากผู้แข็งแรงกว่า” ทราสิมาคัส สรุปว่า

“หลักสำคัญของความยุติธรรมในทุกหนแห่งก็คือผลประโยชน์ของผู้ที่แข็งแรงกว่า” ด้วยเหตุนี้พวกซอพิสท์จึงแนะนำให้คนหันไปหาธรรมชาติ เพราะจรรยาและศีลธรรมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการสนับสนุนและเชื่อในกฎธรรมชาติ”

โดยทั่วไปแล้วชาวเอเธนส์ไม่ชอบพวกซอพิสท์ก็เพราะว่า การที่ผู้ใดต้องการจะเรียนวิชาตรรกวิทยาและการแสดงสุนทรพจน์กับพวกซอพิสท์นั้นจะต้องจ่ายเงินมาก คนที่จะเรียนได้จึงมีเฉพาะพวกที่มีฐานะดี เวลาขึ้นศาลผู้ใดต้องการการสนับสนุนจากซอพิสท์ก็จะต้องเสียเงินเป็นค่าอุปถัมภ์ค่อนข้างสูง เช่น โปรตาгорัสและจอร์เจียสเรียกค่าสอนถึง 1 หมื่นดริชมาส์สำหรับการสอนนักศึกษาเพียงคนเดียว และสำหรับผู้ที่มีชื่อเสียงรื่องลงมาอย่างโปรดิคัสก็อาจจะเรียกห้องเพียง 50 ดริชมาส์

สำหรับโปรตาгорัสนั้น พลาโตยกย่องว่าเป็น “ผู้ที่มีลักษณะนิสัยสมบูรณ์แบบยิ่ง” เป็นนักปรัชญาที่เป็นสุภาพบุรุษ ไม่เคยอารมณ์เสีย ไม่เคยอิจฉาผู้ที่ฉลาดกว่าตน และไม่เคยถกเถียงผู้ใดแบบเอาเป็นเอาตาย และไม่เคยยุติความกระตือรือร้นที่จะพูด ในแง่คิดของโปรตาгорัสเองนั้น¹เชื่อว่า “ไม่มีผู้ใดที่จะสามารถค้นพบสัจธรรมสมบูรณ์ได้ เพียงแต่ผู้รู้นั้นก็จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการกำหนดมาแล้วเท่านั้น และก็จะต้องอยู่ในสภาวะที่กำหนดเท่านั้น ความจริงทุกประการก็เช่นกันอาจจะเป็นความจริงในเวลาต่างกัน และต่อบุคคลต่าง ๆ กัน สัจธรรมทั้งมวล ความดีงาม

¹ Will Durant, *History of Greece* pp. 349-372

และความสวยงาม มีความสัมพันธ์กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเท่านั้น มนุษย์คือเครื่องวัดทุกสิ่ง ของสิ่งใดจะเป็นอะไร มีความสำคัญปานใด มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดโดยถือมนุษย์เองคือผู้ตัดสิน

4. **ซอเครตีส (Socrates : 469—309 B.C)** มีความเชื่อผิดไปจากพวกโซพิสต์คือ เชื่อว่า “มนุษย์สามารถค้นหาสัจธรรมสมบูรณ์ (absolute truth) ได้ด้วยตัวเอง แต่สิ่งแรกที่มนุษย์จะต้องทำก็คือต้องกำจัดความลำเอียง และตรวจสอบความเชื่อมั่นในตัวเองเสียก่อน กล่าวคือ “ให้รู้จักตัวเอง” (Know Thyself)

วิธีการสอนของเขาเรียกว่า “ซอเครตีส ไดออลอก (Socratic dialogue) คือวิธีการสอนแบบตั้งคำถามและตอบ คือตั้งคำถามแล้วตะล่อมเอาคำตอบจากคนอื่นเข้าหาจุดประสงค์ แต่น่าเสียดายที่ซอเครตีสถูกกล่าวหาว่าสอนคนหนุ่ม ๆ ให้ดูหมิ่นพระเจ้าเป็นเจ้า และให้เกียจคร้านชอบแต่การสนทนา จนในที่สุดซอเครตีสก็ถูกฟ้องและถูกจำคุก ถูกลงโทษให้ดื่มยาพิษ (hemlock) ตาย

อย่างไรก็ดีการเสียชีวิตของซอเครตีสนั้นฟินเลย์¹ กล่าวได้ว่าคงมิใช่เพราะซอเครตีสสอนให้คนซักถามด้วยวิธีการของเขา ทั้งนี้เพราะก่อนหน้านี้ เพริคลีสเองก็เคยพูดถึงเรื่องเสรีภาพและการรู้จักคิดซักถามมาก่อนแล้ว แต่ทว่าบังเอิญในสมัยของซอเครตีสนี้ เอเธนส์กำลังตกอยู่ในระยะความยุ่งยากของสงครามเพลอปอนเนเซียน ความทุกข์ยากและความโหดร้ายของสงครามทำให้คนรู้สึกเหนื่อยหน่ายและจับสาเหตุไม่ได้แน่นอนจึงพากันมองหาแพะรับบาป ก็พอดีกับการที่ซอเครตีสเป็นเจ้าปัญหาเป็นคนตั้งข้อสงสัยต่าง ๆ จึงทำให้เขาต้องกลายเป็นเหยื่อแห่งสังคมที่ดีที่สุดดังกล่าว

เพลโต (Plato 427—347 B.C) เป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงมากที่สุดท่านหนึ่งของโลกมีลักษณะเหมือนกับอาจารย์ของท่านคือ ซอเครตีส ตรงที่ให้ความสนใจเหมือนกันในเรื่องสัมพันธภาพระหว่างความรู้ (knowledge) การมีชีวิตอยู่อย่างยุติธรรม และความสุจริตงานชิ้นสำคัญของท่านคือ “The Republic” ซึ่งเพลโต ได้พยายามสรุปรูปแบบของกระบวนการยุติธรรม สัจธรรมและสิ่งที่จะอำนวยให้ชีวิตเป็นสุข โดยกำหนดรัฐในอุดมคติขึ้นมาดำเนินตามหลักการที่วางไว้อย่างจริงจัง นอกจากนี้ก็ได้จัดตั้งโรงเรียนชื่อ “อเคเดอมี” (Academy) สอนวิชาการต่าง ๆ ต่อมาอีก 800 ปี

มีผู้เรียกงาน The Republic ของเพลโตว่าเป็น “สปาร์ตาที่มีชีวิตจิตใจ” เพราะรัฐเป็นผู้ควบคุมชีวิตประชาชนแทบทุกแห่งทุกมุม แม้แต่การแต่งงานก็มีการควบคุมเพื่อมีการแพร่พันธุ์ที่ดี ส่วนใหญ่ของ “รีพับลิค” ไม่เป็นที่ยอมรับกันในหมู่ผู้อ่าน ทั้งในสมัยโบราณและปัจจุบัน แต่ก็นับ

¹ M.I. Finley, The Ancient Greeks (Viking Press. 1963) หน้า 79

เป็นวิทยานิพนธ์ฉบับแรกทางรัฐศาสตร์ ที่เขียนขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ และเป็นความพยายามครั้งแรกที่จะสร้างสังคมมนุษย์ในอุดมคติขึ้น

ดังที่กล่าวแล้วว่า การสิ้นสุดประชาธิปไตยของเอเธนส์นั้นแสดงให้เห็นเด่นชัดด้วยการตายของซอเครตีสด้วยเหตุนี้เองเพลโตจึงเกิดความบรรดาลใจขึ้นต้นว่า “ประชาธิปไตยจะไม่ก้าวหน้าหรือเป็นแนวความคิดสร้างสรรค์เหมือนกับสมัยตอนกลางคริสตศตวรรษที่ 5 อีกต่อไปแล้ว ช่วงระยะสมัยของเพลโต จึงเป็นช่วงชะงักงันที่เพลโตจำเป็นต้องวางรากฐานเพื่อให้ประชาธิปไตยก้าวหน้าต่อไปอีก¹

โดยทั่วไปแล้วในสังคมขณะนั้นยึดทฤษฎีประชาธิปไตยว่า ทุกคนที่เป็นเพศชายมีเสรีภาพและเป็นพลเมืองอาวุโส ย่อมจะรู้จักที่จะสร้างชีวิตที่ดี รู้จักสร้างสรรค์ และดำเนินนโยบายพัฒนาประชาธิปไตยได้ แต่เพลโตเกิดความคิดว่าไม่ใช่ว่าทุกคนจะสามารถเข้าใจประชาธิปไตยได้ จะมีเพียงบุคคลผู้มีพรสวรรค์เท่านั้นที่จะมีความฉลาดปราศรัยเปรี๊ยะ และนำบุคคลอื่นไปสู่วิถีทางที่ถูกต้องด้วย

สำหรับด้านความคิดพื้นฐานทางการเมืองนั้น เพลโตสรุปว่ามีสังกัปปี (Conepet) แห่งธรรมชาติของมนุษย์เป็นสาม คือ

1. ความมีเหตุผล (reason) ความเป็นคนรู้จักคิดลึกซึ้งและมองทะลุปรุโปร่ง เขาผู้นั้นก็เหมาะที่จะเป็นนักปกครอง นักปราชญ์

2. ความตั้งใจแน่วแน่ (power of will) เป็นผู้กล้าหาญที่จะดำเนินการเพื่อให้มีความมีเหตุผลของคนพวกที่หนึ่งบรรลุจุดประสงค์ หน้าที่ของคนพวกนี้คือควรเป็นทหาร

3. ความอยากในผลกำไร (impulse to acquire material gain) หรือคือตัณหาที่อยากจะได้ อยากจะมีบุคคลพวกที่สามนี้จึงเหมาะที่จะเป็นผู้ผลิต

ชนที่มีเหตุผลและมีคุณธรรมนั้นก็จะเป็นชนที่สิ้นน้อยที่สุด พวกนี้จึงควรเป็นผู้ปกครอง พวกทหารเป็นผู้บริหารภายใต้เหตุผลของผู้ปกครอง พวกชนชั้นผลิตก็ดำเนินงานไปโดยไม่จำเป็นต้องรับรู้อะไรทั้งสิ้นนอกจากตามแนวทางที่ผู้ปกครองวางไว้เท่านั้น

อริสโตเติล (Aristotle)² มีชีวิตอยู่ระหว่างปี 384–322 B.C. เป็นชาวมาซิโดเนีย และ เป็นลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดของเพลโต หลังจากที่อยู่ในเอเธนส์ระยะหนึ่งก็ได้เป็นพระอาจารย์

¹ Albin Dewes Winspear, *The Genesis of Plato & Thought* (New York : S.A. Russell, 1946) หน้า 163

² William Langes Ed., *Western Civilization, Palioithic Man to the Emergence of European Powers* (N.Y. : Mesper and Rowe, 1986) หน้า 177–178

ของอเล็กซานเดอร์ พระโอรสของฟิลิปแห่งมาซิโดน เป็นเวลาหลายปีแล้วจึงกลับมาเอเธนส์อีกครั้งหนึ่ง เขาเปิดโรงเรียนขึ้นมีชื่อว่าลิเซียม (The Lyceum) ทำการสอนมา 12 ปี ท่านผู้นี้ได้สอนและเขียนวิทยากรวไว้เกือบทุกชนิด มีทั้งวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ คำนวณ ปรัชญา การเมืองหลักไวยากรณ์ เศรษฐศาสตร์ ตรรกศาสตร์ และวรรณคดีโรงเรียนของเขามีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เพอร์ริพาเทติก (Peripathetic School) ซึ่งหมายถึงการเดินไปเดินมาหรือเดินคุกกันไปและสอนไปในตัว

อริสโตเติล มีความแตกต่างจากเพลโตในด้านปรัชญา คือถือว่าสัจธรรมสมบูรณ์ไม่อยู่ในมโนคติสากล ต้องแสดงออกมาได้เป็นที่ชัดแจ้ง เขากล่าวถึงมนุษย์ว่า เป็นสัตว์การเมืองซึ่งอาจมีชีวิตที่สมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่ออยู่ร่วมกับบุคคลอื่น อริสโตเติลขัดกับเพลโตในหลายทฤษฎี เช่น กล่าวว่าทรัพย์สินและชีวิตครอบครัวเป็นเครื่องกระตุ้นที่มีค่าเพราะระบบประชาธิปไตยกรีซได้เสื่อมลง ในสมัยที่เขามีชีวิตอยู่ อริสโตเติลจึงเห็นดีในการปกครองโดยผู้เข้มแข็งแต่ผู้เดียว ในการคิดคำนึงทางการเมือง อริสโตเติลคิดถึงแต่เพียงนครรัฐเล็ก ๆ ที่มีอยู่ในสมัยของตน และไม่ได้คิดถึงหน่วยการปกครองที่ใหญ่กว่าของชาติและรัฐ

อริสโตเติล เห็นด้วยกับเพลโตในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาสำคัญที่ต้องการการค้นคว้าทางจิต และอริสโตเติลก็ตั้งต้นตามแนวคำตอบที่เพลโตสมมุติขึ้น นับว่าเป็นศิษย์ดีแห่งสำนักอเคเดอมีในแง่ที่ได้พยายามหาข้อสรุปและวิธีการใหม่ ๆ มาตอบปัญหาที่ท่านได้เรียนรู้อมา ข้อสรุปของอริสโตเติลนั้นเป็นที่น่าสนใจในประวัติศาสตร์เนื่องจากมีรากฐานบางประการคล้ายคลึงกับปรัชญาใหญ่ ๆ ของศาสนาสำคัญ 3 ศาสนาคือ อิสลาม ยิว และคริสเตียน

การจะเรียนรู้เรื่อง “แก่นแท้” ก็คือการทำที่ต้องเรียนรู้เรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้า สำหรับวิธีเรียนก็คือจะต้องไม่พยายามหนีออกจากโลกปัจจุบันเพราะว่าแก่นของความรู้นั้นจะต้องอาศัยทั้งระบบและระเบียบในการเรียนรู้ และการเรียนอย่างมีระบบนั้นมีความจำเป็นอยู่ 2 ประการคือ

1. ระเบียบในความคิดของผู้ศึกษา (Logic)
2. การรู้จักระเบียบแห่งธรรมชาติ (classification)

ถ้ามีสิ่งใดก็ตามที่น่าสนใจน่าเรียนรู้ ก็ขอได้ฟังแนวโน้มในสิ่งนั้น อย่างเช่นทั้งกรรมกรและคอมมิวนิสต์ต่างก็ไม่ชอบนายทุน แต่ก็ไม่ควรจะสรุปอย่างรวดเร็วลงไปว่ากรรมกรทุกคนเป็นคอมมิวนิสต์เพราะแทนที่จะทำให้เข้าใจได้ง่ายก็กลับจะทำให้สับสนขึ้น ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ อริสโตเติลได้วางวิธีการไว้กล่าวคือให้ถือว่า สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นั้นย่อมจะเป็นสิ่งที่เพิ่มเติมมาจากสิ่งเก่าตามลำดับ กฎที่เขาพบนี้ก็คือ “ตรรกศาสตร์” (logic) นับเป็นวิทยาศาสตร์การใช้คำเพื่อให้

ได้ผลลัพธ์ ที่เที่ยงตรงที่สุด วิธีการของอริสโตเติลนี้เป็นที่ยอมรับกันมาถึง 2,000 ปี ต่อจนถึง ศตวรรษที่ 17 ที่หลักตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลได้กลายเป็นรากฐานสำคัญในการวางพื้นฐาน แนวคิดที่เที่ยงตรงอย่างยิ่ง

ในการศึกษาสิ่งต่าง ๆ ปนกันนั้น เราเลือกไว้เฉพาะ “ความเหมือน” และในความเหมือนกันนั้นก็ต้องมีลักษณะอันหนึ่งที่มีลักษณะเด่นกว่าอีกอันหนึ่ง เช่น วัสดุน้ำตาล นั้น “สีน้ำตาล” ไม่มีความสำคัญเลย แต่สิ่งที่ยอมรับคือเรายอมรับว่ามันคือ “วุ้น” เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเหล่านี้ เป็นต้น ต่อจากนั้นเราก็หนีลักษณะพิเศษเฉพาะอย่าง จนในที่สุดลักษณะเฉพาะนั้นก็มารวม ๆ กันหลายประการขึ้นจากวัตถุที่มีลักษณะเฉพาะคนมาจนรวมเป็นรูป (forms) มารวมกันเข้าเป็น ลักษณะทั่วไป ส่วนใหญ่ดังนั้นเราจึงได้ความรู้จากการศึกษาสิ่งเฉพาะจนกระทั่งมาเป็นลักษณะทั่วไปโดยศึกษาลักษณะหลาย ๆ อย่างที่มาเหมือนกันโดยเฉพาะ อย่างเช่น การที่อริสโตเติลสรุปไว้ด้วยว่าปลาพวกไม่ใช้ปลา แต่เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เพราะมันไม่วางไข่ และให้กำเนิดลูกเอง

นอกจากนี้อริสโตเติลก็ยังสรุปไว้ด้วยว่า

“สัตว์นั้นมีชีวิตอยู่โดยอาศัยความทรงจำ และความประทับใจ ไม่มีโอกาสได้ใช้ประสบการณ์มากนัก แต่คนนั้นมีชีวิตอยู่ด้วยศิลปะและความมีเหตุผล คนนั้นถือว่าประสบการณ์ คือผลจากความทรงจำ ความทรงจำในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งสิ่งซ้ำ ๆ จะช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้สึกรู้สึกที่ยึดถือไว้เป็นประสบการณ์อันหนึ่ง ประสบการณ์นี้มีสภาพเป็นวิทยาศาสตร์และศิลปะ ทั้ง ๆ ที่โดยข้อเท็จจริงแล้ว วิทยาศาสตร์ ศิลปะนั้น มนุษย์จะได้มาโดยอาศัยประสบการณ์...!

คนที่มีประสบการณ์นั้นรู้ว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดควรเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ในบางครั้งก็ตอบไม่ได้ว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ในขณะที่บุคคลกลุ่มหนึ่งสามารถรู้ด้วยว่าทำไมจึงเป็นอย่างนั้น และมีสาเหตุมาจากอะไร เพราะฉะนั้นพวกนายงานของช่างฝีมือทั้งหมดจึงได้รับการยกย่องมากกว่าพวกที่ทำงานด้วยมือ ทั้งนี้เพราะพวกนี้สามารถรู้เหตุผลว่าทำไมเขาจึงต้องทำงานชิ้นนั้น มีลักษณะเช่นเดียวกับไฟซึ่งจะไหม้เมื่อถูกจุด ลักษณะสิ่งไม่มีชีวิตที่ทำหน้าที่ของมันไปเพราะมีธรรมชาติบางอย่างในตัวมันเท่านั้นเอง เช่นเดียวกับพวกช่างฝีมือก็ทำงานเพราะความเคยชินดังนี้ เราจึงยกย่องว่าพวกนายฉลาดกว่า เนื่องจากพวกนี้รู้ทฤษฎีของงาน และรวมทั้งรู้สาเหตุที่ต้องทำงานชิ้นนั้นด้วย

คุณลักษณะสำคัญของปรัชญากรีก

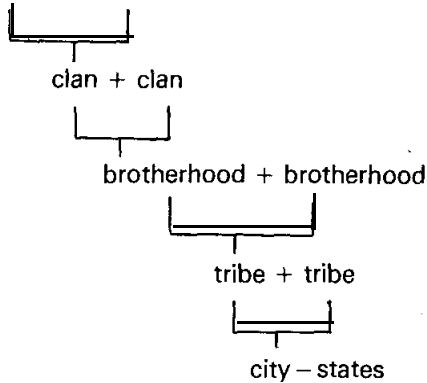
คือความรักและการพิจารณาตามกระบวนการของเหตุผล นำที่จะได้แบบอย่างของอียิปต์ ทำให้เห็นว่าอารยธรรมตะวันออกได้แผ่ขยายมาพบกับอารยธรรมตะวันตกด้วย บุคคลแรกที่เขียน

เรื่องเกี่ยวกับปรัชญาก็คือทาลิส (Thales) เขาอธิบายถึงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติรวมทั้งหลักสำคัญในภาวะที่เป็นอยู่รวมทั้งพัฒนาการของสิ่งต่าง ๆ ด้วย ทาลิสถือว่าน้ำเป็นธาตุที่สำคัญที่สุดเป็นส่วนประกอบสำคัญของสิ่งต่าง ๆ เป็นทั้งรูปแบบอันแรกและเป็นภาวะสุดท้ายของทุกสิ่งด้วย อริสโตเติลเองก็ยังได้วิจารณ์ข้อคิดของทาลิสไว้ว่า ที่ทาลิสคิดดังนั้นก็คงเป็นเพราะเห็นว่า โดยทั่วไปแล้วสิ่งต่าง ๆ มักจะมีความชุ่มชื้นแฝงอยู่ แม้แต่เมล็ดของพืชพันธุ์ก็มีความชื้นเช่นกัน

ศูนย์กลางแห่งวิชาปรัชญาที่สำคัญก็คือไมเลตุส ซึ่งนอกจากนี้ก็เป็นการเริ่มต้นของวิชาร้อยแก้ว (Prose) รวมทั้งประวัติศาสตร์นิพนธ์ครั้งแรกของกรีกด้วย ในส่วนบทประพันธ์ร้อยกรองนั้น มักจะเป็นที่สนใจของพวกวัยรุ่น ซึ่งถือว่าจินตนาการนั้นยิ่งใหญ่กว่าความรู้

สรุปท้ายบทที่ 7

- 7.1 ลักษณะที่สำคัญที่สุดของ “polis” ก็คือ “self-defense” และ “เพื่อนครรัฐ” มากกว่า “ชาติรัฐ”
- 7.2 คำนิยามของอริสโตเติลที่ว่า “Man is a political animal” เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของชาวกรีกที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันใน polis และนำไปสู่การสร้างอารยธรรมเฮลเลนิก และคำกล่าวที่ว่า “โพลิสคือพื้นฐานของอารยธรรมเฮลเลนิก”
- 7.3 ลักษณะการปกครอง : family + family

- 7.4 สาเหตุของการปกครองแบบนครรัฐ
1. สภาพภูมิประเทศ
 2. ความจำเป็นในการป้องกันตนเอง
 3. ศาสนา
 4. เหตุผลเพื่อให้สร้างเศรษฐกิจเลี้ยงตัวเองได้
- 7.5 นักปรัชญากรีก : Thales บิดาของปรัชญากรีก

Heracleitus : การเปลี่ยนแปลงและการแปรรูปเป็นสิ่งแน่นอนที่สุด

Sophists : Anaxagorus, Protagorus etc.

* Athenian Philosophers : Socra, Plato, Aristotle